

Zâtî'nin Şiirlerinde Denize ve Denizciliğe Ait Terimler

Terms Related to the Sea and Maritime in Zâtî's Poems

Vesile ALBAYRAK SAK * Öz

XVI. yüzyıl, Osmanlı donanmasının denizcilik konusunda başlangıca göre büyük aşama kaydettiği bir yüzyıldır. Bu gelişim sürecinde Karesi Beyliği'nin donanmasının da önemli bir yeri vardır. Yıldırım Bayezid tarafından Gelibolu'da yaptırılan ilk tersane, bu bölgenin Osmanlı Devleti adına denizcilik merkezi hâline gelmesine katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bütün denizcilik işlerinin yönetildiği yer olan İstanbul'daki tersanede kızak sayısının iki yüze çıkarılmasıyla Kanuni döneminde denizcilik faaliyetleri en ileri seviyeye ulaşmıştır. Bu gelişimle birlikte Osmanlı'nın denizcilikte yegâne rakibi Venedikliler olmuştur. Bu asır Kemal Reis, Barbaros Hayreddin Paşa, Pîrî Reis gibi Türk denizcilik tarihinin önemli isimlerine ve onların zaferlerine tanık olunan bir yüzyıldır.

* Doç. Dr. Necmettin Erbakan
Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü / Türkçe ABD
albayrak_vesile@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5343-1099.
Konya / TÜRKİYE

* Assoc. Prof. Dr. Necmettin Erbakan
University Ereğli Faculty of
Education, Department of
Turkish and Social Sciences
Education / Turkish Language
Department
albayrak_vesile@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5343-1099.
Konya / TÜRKİYE

Karesi Vilayeti'nde doğan, doğup büyüdüğü yerin deniz ve denizcilikle ilgili kültürel mirasını eserlerine taşıyan önemli Osmanlı şairlerinden birisi de Zâtî'dir. Zâtî; II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere üç padişah döneminde de yaşamıştır. II. Bayezid'in denizde Venediklilerin üstünlüğünü görüp sessizce hazırlıklara başlayışına, Yavuz'un Mısır Seferi'ne ve Kanuni dönemindeki deniz zaferlerine tanıklık etmiştir. Bu çalışma kapsamında Zâtî'nin şiirlerine Osmanlı deniz hâkimiyetinin ne ölçüde yansıtıldığını; şiirlerinde denize ve denizciliğe ait terimlerin gerçek veya mecaz hangi anlamlarda, nasıl kullanıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Klasik Türk şiiri, deniz, denizcilik terimleri, Zâtî.

Abstract

The XVI century was a period in which the Ottoman navy made great progress in maritime compared to the beginning. The navy of the Principality of Karasi also played an essential role in this development process. The first shipyard built by Yıldırım Bayezid in Gallipoli contributed to this region becoming a maritime center for the Ottoman Empire. In the shipyard in Istanbul, where all the maritime affairs of the Ottoman Empire were managed, maritime activities reached the highest level during the Kanuni period, with the number of slipways increasing to two hundred. The only rival of the Ottomans in the maritime was the Venetians together with this development. It was a century in which significant names of Turkish maritime history such as Kemal Reis, Barbaros Hayreddin Pasha, and Piri Reis, and their victories were witnessed.

Başvuru/Submitted: 09/02/2022

Kabul/Accepted: 23/03/2023

Zâtî is one of the important Ottoman poets who was born in Karesi Province and carried the cultural heritage related to the sea and maritime of the place where he was born and grew up in his works. He lived during the reign of three sultans, namely Bayezid II, Yavuz Sultan Selim, and Suleiman the Magnificent. He witnessed Bayezid II's silent preparations for the Venetians' superiority at sea, Yavuz's Egyptian Expedition and the naval victories during the reign of Kanuni. It is aimed within the scope of this study to reveal to what extent the Ottoman naval dominance was reflected in Zâtî's poems, and how and in which literal and figurative meanings the terms of the sea and maritime were used in his poems.

Keywords:

Classical Turkish poetry, sea, maritime terms, Zâtî.

Makale Bilgileri

- Etik Kurul Kararı:** Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Gazalarının çoğu karada geçen ve bir kara devleti olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar sahillere ulaştıktan kısa süre sonra denizle tanışmıştı. Osmanlı hakkında yazılan ilk tarih kitabı olan Aşıkpaşazâde'nin Tevârih-i Âl-i Osman'daki:

“O zamanlar Karesioğlu Aclan Bey vardı. Dursun Bey adındaki oğlu Orhan Gazi'nin yanına gelmişti. Diğer oğlu ise atasının yanındaydı. Vilayetin halkı atasının yanında bulunan oğlunu istemeyip Orhan Gazi'nin yanında olan oğluna haber gönderdiler...Orhan Gazi yanındaki Karesioğluluyla Balıkesir'e varınca, oradaki oğlan kaçıp Bergama'nın hisarına girdi. Orhan Gazi'nin yanındaki kardeşi, kardeşiyle konuşmak için hisara varınca okla vurdular, öldü. Bu Orhan Gazi'ye çok güç geldi. “Bunlar bunun gibi bir iş etti hemî.” dedi. Orhan Gazi “İl vilayet Orhan Gazi'nin olmuştur. Buna hükümlü.” diye çağırıp duyuruda bulundu. Bu çağrı üzerine vilayetin halkı Orhan Gazi'ye boyun eğip itaat ettiler.” (Kala, 2015, s. 95-96)

ifadelerle Karesi Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlılar dünya hâkimiyetini kurmada deniz faaliyetlerinin önemli rol oynadığını anlamışlardı. Karesi Beyliği'nin mevcut donanmasına dayalı olarak tedrici bir şekilde büyüyen Osmanlı donanması Edincik, Gemlik, Karamürsel ve özellikle İzmit'te tersaneler kurarak geliştirildi (Bostan, 2008, s. 14).

Karesi Beyliği'nin denizcilikteki ileri seviyesinin (İlgürel, 2001, s. 645) Osmanlı bahriye teşkilatı için kaynak teşkil etmesinin ardından Yıldırım Bayezid'in (1360-1403) Gelibolu'yu donanma üssü ve tersane olarak seçmesi, Fatih Sultan Mehmed'in (1432-1481) İstanbul'u fethederek Karadeniz ve Akdeniz'e açılması, II. Bayezid'in (1447-1512) sessiz ve derin hazırlıklar yapması ve Yavuz Sultan Selim'in (1470-1520) İstanbul Tersanesi'ni üs hâline getirmesi başlangıçtan itibaren geçirilen 150 yıllık dönemde meydana gelen gelişmeler için önemli değişim noktaları olma özelliğini sağlamıştır (Bostan, 2017, s. 14).

XVI. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti denizcilik konusunda başlangıca göre büyük aşama kaydetmiştir. İspanyol vakayinâmelerindeki “kürek çekmeyi bilmeyen Türkler” “kedi gibi sudan korkan” ifadeleriyle anlatılan Türkler zamanla suyla barışmış (Bostan & Özbaran, 2009, s. 14) 1538'lere gelindiğinde ise denizlerde korku uyandıran Osmanlı varlığına ulaşmıştı.

Zâtî'nin yaşadığı (1471-1546) XVI. yüzyılda ise Osmanlı devleti denizlerin de hâkim gücü durumundadır. Kemal Reis (1451-1519), Barbaros Hareddin Paşa (1478-1546), Pîrî Reis (1465-1554) gibi Türk denizcilik tarihinin önemli isimleri ve onların zaferlerine tanık olunan bu yüzyıl deniz başarılarıyla doludur. İbn-i Kemal'in (1469-1536) denizciliğin bu yüzyıldaki durumunu belirten şu cümlesi manidardır: “Gazilerin doğum yeri olan Gelibolu'da doğan (Pîrî Reis) erkek çocuklar timsah gibi su içinde büyürler. Beşikleri ecel teknesidir. Sabah ve akşam gemilerin silistre¹ sesleriyle uyurlar.” (Senemoğlu, 1973, s. 22).

¹ Silistre: Kuzu ayağının kalem kemiğinden yapılmış bir Türk düdüğüdür ki XVI. yüzyılda İngiltere sularına giden gemicilerimiz tarafından Batıya tanıtıldığı söylenir. Fiii veya firi firi fir gibi bir ses

876/1471 yılında Karesi Vilayeti'ne bağlı Balıkesir kasabasında bir çizmecinin oğlu olarak dünyaya gelen Zâtî 1500'lerde Balıkesir'den İstanbul'a gelmiştir. "Şiire heves idüp İstanbul'a gelüp remli kifâf-ı 'ömr geçürmüşdür (Kılıç, 2010, s. 1573), diyen Âşık Çelebi Zâtî'nin meşhur bir şair olmak için İstanbul'a geldiğini söyler. Biyografik kaynakların verdiği bilgilere göre Zâtî İstanbul'a geldiğinde otuz yaşlarındadır.

Gençlik yıllarında Balıkesir'de geçimini çizmecilikle sağladığı, bir yandan da "Bir zemânda Balıkesreye sancak begi geldi, gâyet hasîs harîf idi, yanından bir mankır çıkısa cânı çıkar şanurdu." (Çavuşoğlu, 1970, s. 9) ifadelerine bakılırsa Zâtî'nin Balıkesir'e sancakbeyi olarak gelenlere kasideler sunduğu anlaşılmaktadır.

Divan şiirinin çok yazan ve çok sayıda eser veren şairlerinden olan Zâtî üç divan oluşturabilecek sayıda kaside ve gazel yazmış yalnızca gazellerinin bir araya getirilmesinden oluşan üç ciltlik *Divan'ı* yayımlanmıştır (Mengi, 2014, s. 166).

Yaşadığı çağın büyük şairlerinden birisi olması, genç şairlere hocalık yapması, çok şiir yazıp eserler vermesi yönü ile XVI. yüzyılın ilk yarısına damga vurmuş olduğundan hakkında yazılanların gerçeği yansıttığı (Armutlu, 2018, s. 1945) ifade edilmiştir. *Divan'ında* çok sayıda atasözü ve deyim yer veren şair doğup büyüdüğü Karesi Vilayeti'nin kültürel mirası olan deniz ve denizcilğe ait terimleri de şiirlerinde kullanmıştır.

Bir milletin tarihi boyunca kazandığı ve kendine özgü bir şekil verdiği birikim demek olan kültür din, dil, tarihî miras, savaşlar, göçler, ziraat araçları, ticaret, ekonomi, politika, sanat, edebiyat, hukuk, coğrafya, çevre, ahlak (Ünalın, 2005, s.147-154) gibi yaşayış biçiminden vatan edinilen yerlere; beslenme kaynaklarından ahlaki değerlere uzanan çok ve çeşitli unsurlardan meydana gelir ve bu birikim gelenekler, âdetler, sosyal hayat ve eserler şeklinde ortaya çıkar. İşte edebiyat da kültürleri en iyi yansıtan unsurlardan biridir. Zira bir milletin geçmişe ait maddi, manevi yaşantılarını aktararak bugüne ait fertlerin duyuş, düşünüş, davranış birliğini sağlar.

Çağının orijinal şairi olarak görülen, hayal ve mana genişliği yönüyle takdir edilen Zâtî'nin bir Osmanlı şairi olarak Karesi Sancağı'nın deniz ve denizcilik ile ilgili kültürel mirası olan terimleri nasıl ve hangi manalarda kullandığını şiirlerinde tespit etmeden önce bu terimlerin Türk edebiyatında nasıl ele alındığına bakmak faydalı olacaktır.

Türk edebiyatında denizcilik terimleriyle yazılmış şiirler hakkında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan biri Amil Çelebioğlu'na aittir. Çelebioğlu değerlendirmesinde:

1. Muhtelif konulardaki şiirlerde beyit veya dörtlükler içinde gemi, kayık, yelken, lenger (çapa) doğrudan veya benzetmelerle zikredildiği şiirler,
2. Gemi, gemicilik, deniz, deniz savaşları vasfında tasviri, tavsifi, methiye veya hikâye türünden müstakil yahut bir eserin içinde parçalar hâlindeki şiirler,
3. Gemicî dili (ıstılâhat-ı mellâhan, lisân-ı mellâhan) ile yazılmış şiirler olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (1998, s. 626).

çıkarr. Her ses bir melodi, bir armoni ile ikazdır. Kumandan geliş gidişleri, yelken açıp toplama, tente açıp toplama gibi manalar verir. Bugün madenden yapılmaktadır.

Zâtî'nin yaşadığı yüzyılda Vardar Yenicesi'nden Âgehî (ö.985/1577) denizcilik terimlerini kullanarak yazdığı "keşfi kasidesi" ile şöhret bulmuş XVI. asır bahçesine deniz kokusu, deniz havası getirmiş, kısa fakat etkili tesir yaparak edebî bir moda oluşturmuştur (Tietze, 2010, s. 451). Âgehî'den 15-20 sene evvel donanma ile bir sefere çıkan ve deniz muharebesine iştirak eden Yetîm (ö.960/1553) ise bir kasidesinde birçok gemici ıstılahı kullanmış ancak devrin edebiyat âleminde kuvvetli bir akis uyandıramamıştır. Yetîm'in realist şiirine mukabil Âgehî'nin şiirinde daha ziyade divan şiirine has söz oyunları, his tezahürlerinin bulunduğu (Tietze, 1951, s. 113) ve ona nazire yazan şairlerin şiirlerinde de bu anlatımın (Derûnî, Gubârî, Yahya Bey ve 'İşkî), aşk ve tasavvuf gibi klasik edebiyatın bildik konularını işlemek için kullanıldığı (Tuncel, 2008, s. 22) ifade edilmiştir.

II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere üç padişah dönemi yaşayan, II. Bayezid'in denizde Venediklilerin üstünlüğünü görüp sessizce hazırlıklara başlayışına, Yavuz'un Mısır Seferi'ne ve Kanuni dönemindeki deniz zaferlerine tanıklık eden Zâtî'nin hem doğup büyüdüğü yer hem de zamanındaki Osmanlı deniz hâkimiyeti şiirlerine ne ölçüde yansımıştır? Karesi Beyliği topraklarında doğan şairde deniz ve denizciliğe ait terimler gerçek, mecaz hangi anlamlarla kullanılmıştır? Bu kullanımlar Osmanlı denizciliğine ışık tutan ve yeni bir nazım türü olarak teklif edilen "keşfi-nâme"ye (Gündüz, 2016, s. 15) uygun mudur?

Zâtî'nin şiirleri taranmış, şairin denize ve denizciliğe ait şu terimlere yer verdiği tespit edilmiştir: bâdbân, bahr, barça, deryâ, dümen, fülk, gemi, girdâb, kenâr, keştî, keştibân, küleg, lenger, lenger bağlamak, mellâh, seren, şinâver, yelken açmak, zevrak. Bu 19 terim alfabetik sırayla verilecek ve örnek beyit açıklamaları ile izah edilip kullanım biçimleri ifade edilecektir.

Bâdbân (yelken)

Direklere, çubuklara veya bunlara bağlı serenlere, ıstralyada açılan ve satırlarına çarpan rüzgâr tesiriyle geminin seyrine vasita olan bezlere verilen addır (Pakalın, 1971, s. 616). Şair yazdığı Kaside-i Garrâ'da tâlib-i dîdâr-ı Hak olanın içini yelken gibi heva/hevesle şişirmemesini, böyle yapanların âkıbetlerinin kötü olacağını vurgular.

Rüzgâruñ şiddetinden 'âkıbet olur helâk

Ola anuñ kim derünü pür-hevâ yelken gibi K.76/23

Zâtî yine Tacizâde Cafer Çelebi'ye (1459-1515) yazdığı kasidede bu kez *ihvan yelkenin olmasa dünya gemim ah rüzgârı ve gözyaşı denizinde batardı*, ifadeleriyle teşekkür etmektedir.

Çarğ eyler idi bahr-i sirişkümde bād-ı âh

Ger fülk-i çerhe himmetüñ olmasa bâdbân K.55/24

Şair Kanuni Sultan Süleyman devri hazine kâtiplerinden olan Emani Çelebi (?-1591) için yazdığı kasidesinde Nuh Peygamber gibi kurtarıcı olduğunu ifade etmektedir.

Bādbān ʔaksa eger kim aña Nūh rāyini
Çerhde şems bigi yūriye yirde bir meh K.78/15

Bahr

Hemen bütün şairlerde olduğu gibi Zâtî'nin şiirlerinde de deniz unsuru önemli bir yer tutar. Divanlarda büyüklük, genişlik, sonsuzluk gibi hususları ile benzetmelere konu olan deniz dalgası, coşkun vb. sıfatlarla tavsif edilir.

Feleklerden yüce ʔalkar maḥabbet baḥrinüñ mevci
Ne müşkil hāl olur böyle olursa cümle her deryā K.50/4

Zâtî, Nişancı Bey için yazdığı kasidesinde denizle ilgili olarak deniz-katre münasebeti ni (bazen zerre ile birlikte) tezat içinde ele alır (Kurnaz, 1996, s. 500). Arif olan kişi zerreyi güneş, katreyi derya bilir.

Başla du'āya vaşfını ḥatm eyle Zātiyā
'Ārif olana ʔatre yiter baḥrden nişān K.55/29

Zâtî, Enderun'da yetişen Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde birçok savaşa katılan, yeniçeri ağalığı, Şam Beylerbeyliği, vezirlik ve sadrazamlık görevlerinde bulunan Ayas Paşa için yazdığı kasidede, o şimşek gibi çakan, gök gürleyişli, süheyl yıldızı; dağı bulut gibi, denizi yel gibi geçer, diyerek övmektedir.

Kuhsarı ebr gibi geçer baḥri yil gibi
Ol berq-ı 'azm u ra'd u süheyl esb-i bād-pā K.67/24

Deniz aynı zamanda inci kaynağı olarak ele alınır. Denizde sedef içinde teşekkül eden inci dalgıç/gavvas vasıtasıyla çıkarılır. Zâtî kazaskerlerden biri için yazdığı kasidesinde, inci saçan kalemi Hint Denizi'ne dalar, Anadolu ülkesine baştan başa çok değerli inciler saçar, diyerek övgüde bulunmaktadır. Dünyanın en güzel incilerinin çıkarıldığı Aden, Hint Okyanusu'nun bir uzantısı olduğundan Hint denizi divan şiiri için ayrı bir önem taşır.

Bahr-i Hind'e ḥāme-i dūr-bārī kim ḡavvāş ola
Mülk-i Rūm'a ser-be-ser iṣār ider dürr-i semīn K.87/23

Barça

Altları düz, eski büyük gemilerden birinin adıdır. İçinde top bulunan, yük nakliyatında kullanılan barça namı verilen kalyonlar ilk önce Flemenkler tarafından inşa kılınıp bütün Avrupa devletleri tarafından kabul edilip kullanılmıştır (Pakalın, 1971, s. 159).

Zâtî, Cafer Çelebi için yazdığı kasidede deryayı elinde derviş çanağı keşkülle cere (erzak toplama) çıkan dervişlere benzetmektedir. Barçalar, kayık şeklinde ağaçtan oyulmuş derviş çanağı keşküle benzerliği ile kullanılmıştır.

Elinde keçgülidür kāmkāra barçalar anuñ
Senüñ deryā-yı cūduñdan diler kim ide cer deryā K.50/17

Deryâ

Divan şiirinde deniz kelimesi karşılığı olarak kullanılan bu sözcük farklı tasavvurlarla ele alınır. Zâtî, yedi derya, derya-yı amik, derya-yı Aden, derya-yı fesahat gibi tamlamaları kullanmakta hatta kaleme aldığı Tevhid’inde “ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep” ayetinden² iktibas yapmaktadır.

Şerh olunmaz Zâtiyâ anuñ kitâb-ı rahmeti

Âsmân evrağ olup olursa deryâlar devât K.1/19

Şair Yavuz Sultan Selim için yazdığı kasidede, yedi deryanın bütün sırlarını toplasalar, kerem denizinin gemisinde en küçük bir şey bile olamazdı, demektedir. Genişliği anlatmak için kullanılan bu yedi deniz: 1. Çin Denizi, 2. Mağrib Denizi, 3. Rûm Denizi, 4. Karadeniz, 5. Taberiye Denizi, 6. Cürcan Denizi, 7. Harezm Denizi (Kurnaz, 1996, s. 499) olup aynı zamanda eski coğrafya telakkisini de anlatmaktadır.

Yidi deryânuñ eger remlini cem’eyleseler

Fülk-i baħr-i keremüñde olmazdı şuğrâ K.18/29

Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman’a yazdığı kasidelerde benzetmelerden yararlanarak derin denizlerden çıkarılan fikir incilerine dalgıcın ulaşamayacağını, bunun Hakk vergisi olduğunu söyler.

Güher-i râyına ğavvâş-ı ta’ağkul iremez

Tab’dur bārına dirsem n’ola deryâ-yı ‘amîk K.28/16

Şair yine, cömertlik denizin Aden Denizi gibi, balıktan yengece kadar inci ile dopdolu olsun, derken art arda benzetmelerden yararlanır.

Hütdan harçeng dek dürr ile māl-â-māl ola

Baħr-ı cüduñ mevc urursa mişl-i deryâ-yı ‘Aden K.36/37

Pîrî Mehmed Paşa için yazdığı kasidede de, dili açık, etkili anlatım denizinin balığıdır ki akıl onu anlatmak istese eşsiz olur, demekte; Paşa’nın bedi, beyan, fesahat gibi edebiyat ilimlerini iyi bildiğini ifade etmektedir. Zâtî’nin bu ifadesi Paşa’nın günümüze ulaşmasa da kaynakların “Remzî” mahlasıyla şiirler yazdığı ve bunları bir divançede topladığı (Küçükdağ, 2007, s. 281) bilgisini doğrular niteliktedir.

Dili bir mâhi-yi deryâ-yı feşâhatdur kim

İtmek isterse bedî ‘ola ħired anı beyân K.41/28

Dümen

Gemilerin dönüş hareketini veren kış taraflarına takılmış, sancağa ve iskeleye hareketli yüzeylere dümen denir. Eski inanışa göre göklerin döndüğü, tekne gibi yuvarlak olduğu telakki edildiğinden feleğin dönmesiyle onun dönekliğine, geminin suda sabit kalamamasıyla istikrarsızlığına işaret edilir. Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman’a

² Lokman Suresi 27. Ayet. “Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsaydı, denizler mürekkep olsaydı ve yedi deniz daha bunlara katılsa da yine de Allah’ın kelimeleri (Kurân’ın hikmet ve hakikatleri tükenmezdi.) bitmezdi. Şüphesiz Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

yazdığı kasidesinde eski astronomiye göre gemi-felek münasebetini belirterek feleğe dürüstlük dümenin yön verdiği müddetçe yok olmanın mümkün olmayacağını belirtir.

İtmeye bād-ı kıyāmet ğarķa-i baħri ‘adem
Fülk-i eflāke eger kim ‘işmetüñ olsa dümen K.36/29

Yine Zâtî'nin Celalzâde Mustafa Çelebi (1490-1567) için yazdığı kasidede “Yardım ve ihsanın altın renkli gemiye dümen olsa zulmet denizinin dalgaları onu batıramaz.” diyerek “fülk-i zerrin=kadeh” benzetmesini de anmakta, ihsan umduğunu belirtmektedir.

İdimezdi mevc-i baħr-ı zulmet anı hîç ğarķ
Fülk-i zerrîne eger kim himmetüñ olsa dümen K.44/26

Zâtî, Anadolu Beylerbeyiliği görevinden sonra 1506-1511’de kaptan-ı deryalık görevinde de bulunan Hersekzâde Ahmed Paşa (ö.1517) için yazdığı kasidesinde, *dümeni ihsan olan gemini Akdeniz batırmaya*, diyerek dua etmekte, kaptan-ı deryalığına, donanma ile denize açılmasına da atıfta bulunmaktadır.

Baħr-ı aħđar anı mevc-i küsûf itmeye ğarķ
Fülk-i ħurşîdüñ eger himmetüñ ola dümeni K.61/26

Fülk

Arapça gemi, kayık, sandal anlamında kullanılan sözcük gemi anlamına gelen keştî, sefine, zevrak kelimelerinde olduğu gibi divan şiirinde benzetmelerle kullanılmıştır. Zâtî’de de görülen bu benzetmeler gemi-vücut/beden, gemi-fikir, gemi-dünya, gemi-felek, gemi-güneş teşbihlerine dayanır.

Bir demde iki merdüm-i ehl-i başîretüñ
Ĝarķ eylemişdi fülk-i vücüdını ħanlı āb Na’t/6

Sultan Bayezid için yazdığı mersiyede, vücut gemisinin yokluk taşına yenildiğini söyleyerek, Hakk’ın rahmeti deryasına ğarķ eylemesi için dua eder.

Çün ‘adem sengine tuş oldu vücüd-ı fülki āh
Raħmetüñ deryāsına ğarķ eyle anı yā İlāh Mersiye 1/8

Kim virür baħr-i celālüñden ħaber mevc-i anuñ
Urdu seng-i ħayrete tağıtdı fülk-i fikreti K.12/27

Şair, Yavuz Sultan Selim’e yazdığı kasidesinde, *şefkat rüzĝârın suçluya erişse, azap deryasının dalgaları onu batıramaz*, demekte Yavuz’un şefkatinin gazabından çok olduğunu vurgulamaktadır.

İrse bād-ı şefkatüñ fülk-i vücüd-ı mücrime
İtmeye anı ğarîķ emvâc-ı deryâ-yı ‘azāb K.19/42

Hızır'ı yâr eyleye Hağ saña vücūduñ fülki [hem]

Dilegüm bu ki 'adem baħrine olmaya ğarık K.28/35

Fülk-i eflāk ifadesi deniz ile gökyüzü benzerliğine dayanır. Bu benzerlikte renk ve genişliğin ayrı bir önemi vardır. Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı kasidede, felekler gemisine doğruluğun dümen olsa kıyamete kadar yok olmaz, diyerek methetmektedir.

İtmeye bād-ı kıyāmet ğarķa-i baħri 'adem

Fülk-i eflāke eger kim 'işmetüñ olsa dümen K.36/29

Tacizāde Cafer Çelebi için yazdığı kasidede de aynı duygu ve hayali tekrar ettiği görülmektedir.

Nüh fülke 'işmeti bādı olursa bir nefes hem-dem

Ķopınca tā kıyāmet virmeye aña zarar deryā K.50/14

Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı bir başka kasidede ise onu itibarı cihana sığmayan bir şah olarak anlatır.

Bir şāhdur ki ğadri fülk-i cihāna şıĝmaz

Bir şeh-nişin olupdur ol şāha çerħ-i tāsı' K.37/9

Yirden göge çıkardı ğazān yaprağın şabā

Encümden oldı fülk-i felek bī-ķarār nağş K.49/14

Tacizāde Cafer Çelebi için yazdığı kasidede, şefkat ve acıma rüzĝarları mücrime erişse vücut gemisi azap dalgalarına batmaz, demektedir.

İrişse olmaya fülk-i vücūd-ı mücrime ger

Şimāl-i şefķat ü raħmuñ ğarık-i mevc-i 'azāb K.53/29

Zâtî, Tacizāde Cafer Çelebi için yazdığı başka bir kasidede ise, vücut gemisi hakirlik denizinde battı. Rüzĝar ona nakış işlemeden Hızır olup ona yetiş, demektedir.

Fülk-i vücūdı baħr-i mezelletde oldı ğarķ

Hızır iriş aña geçdi yine rüzĝar nağş K.49/49

Gemi

Dünya bir gemi, gökler denizdir. Zâtî, Sultan Bayezid için yazdığı kasidesindeki bu beyitte: "Bulutlar yelken, gün kulplu bir kap, ah dumanı ise geminin direğidir. Aşk denizi içinde bu cihan bir gemidir, demektedir.

Bādbān ebr aña külek gün direkdür dūd-ı āh

Baħr-i 'aşķuñ içre cānā bir gemidür bu cihān K.10/20

Klasik Türk şiirinde gemi pek çok unsura benzetilmiştir. Bunlardan biri de insan bedeninin gemiye benzetilmesidir. Şair Yavuz Sultan Selim'e uzun süre veziriazamlık yapan, donanmanın gelişmesinde ve İstanbul'a büyük bir tersane yapılmasında hizmeti görülen (Küçükdağ, 2007, s. 281) Pîrî Mehmed Paşa (1458-1536) için yazdığı

kasidesinde: Vahlar olsun ki vücut gemim hakirlik girdabındadır. Ey zamanın Hızır'ı rüzgâr beni şaşırttı, diyerek memduhundan yardım beklediğini dile getirmektedir. Hızır ve İlyas'ın denizde sıkıntıda olanlara yardım ettikleri inanışını da dile getiren şair vücut gemisini girdapta kaybetmek üzeredir. Bu sebeple Pîrî Mehmed Paşa'dan yardım ummaktadır. Zâtî; girdab, gemi, rüzgâr, Hızır, ser-gerdân kelimeleri ile tenasüp kurmakta; rüzgâr kelimesini de tevriyeli kullanmaktadır.

Veh ki gird-âb-ı mezelletde vücudum gemisin
Rüzgâr eyledi ey Hızır-ı zamân ser-gerdân K.41/45

Girdâb

Farsça gird/dönme ve âb/su birleşmesinden oluşan bu terim su çevrirtisi anlamında olup muhalif cihetlerden gelen iki akıntının kavuşmasından veya bir akıntının akıntı yolunda bir maniye/engele tesadüfünden yahut denizin birdenbire kabarmasından hâsıl olan çevrirtiyeye denmektedir. Mecazen içinden çıkılmaz tehlikeli, zor duruma da girdap denmektedir.

Zâtî, Yavuz Sultan Selim'e yazdığı kasidede, *cömertlik rüzgârın Hızır olup ulaşmazsa hakirlik/zillet girdabından kurtulamayacağımı*, anlatır.

Hızır irmez-ise aña şabâ-yı şehâvetüñ
Gird-âb-ı zillet içre kıılır bulımaz kenâr K.23/36

Şair, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyiliği görevinde de bulunan Çoban Mustafa Paşa için yazdığı kasidede, Ey devlet ve ikbal sahibi! Peygamberler aşkına bana Hızır gibi yetiş. Zaman vücut gemimi gam girdabına saldı, diyerek adeta yalvarmakta; yardım, ihsan istemektedir.

Kâmkârâ enbiyâ 'aşkına baña Hızır iriş
Şaldı gird-âb-ı gama fülk-i vücudum rüzgâr K.46/43

Zâtî, Tacizâde Cafer Çelebi için yazdığı kasidede eğer kadeh hoş kalbine benzemese safa denizinde o girdap olur muydu, demektedir.

Müşâbih olmasa kalb-i lañfüne ger câm
Olur mıdı ola bañr-ı şafâda ol gird-âb K.53/19

Kenâr

Kıyı, sahil anlamında kullanılan Farsça sözcüktür. Zâtî, Yavuz Sultan Selim'e yazdığı kasidede onu cömertlikte kıyısı, sahili olmayan bir denize benzetmektedir.

Görsün kıtarât-ı reşehât-ı yem-i cüduñ
Görmek dileyen kılzüm-i bî-ñadd ü kenârı K.15/23

Şair Hersekzâde Şîrî Ali Bey için yazdığı kasidede bu kez onu cömertlikte kıyısı olmayan bir denize benzetmektedir. Zâtî'nin maişet kaygısıyla çok yazmaktan mütevellit kendisini tekrara düşüğü gözlenmektedir.

Deryâ-yı sehânuñ bulımaz hadd ü kenârın
Ger bād-ı şabâ olup ese haşre degin zan K.71/38

Marifet deryasında yüzen şair kıyıya elmas, zümrüt gibi mana cevherini getirdiğini söylemektedir.

Çün cevher-i ma'âni getürdüm kenâre ben
Deryâ-yı ma'rifetde bugün bir şinâverem K.70/13

Keşfî

Klasik şiirin konularından biri olan tabiat ve ona dayalı mekânlardan biri olan deniz sahil, dalga ve girdabıyla hakiki ve mecazi aşkın tavsifinde kullanılmıştır. Tasavvufi anlamda deniz vahdet'i temsil ederken; dalga ve girdap tecellileri ve kesreti temsil etmiştir. "büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik, bolluk" (Pala, 2004, s. 111) gibi özellikleriyle deniz mecazi anlamda ise âşığın gönlünü anlatmıştır.

Deniz-aşk; âşığın gözyaşları-inci; gönül-kayık; dünya zevkleri-girdaptır.

Vahdetüñ deryâsi içre keşti-yi endişeyi
Mevc-i keşret urdı seng hayrete itdi dü nîm Tevhid 2/27

Farsça gemi demek olan keştî, mecazen zevrak şeklindeki kadehe denmektedir. Keştî-i zer, keştî-yi endişe gibi kullanımlara sahip olan bu ifadelerden "Keştî-i zer" ise yaldızlı, müzeyyen piyale yani kadehtir. Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı kasidede hilali batmak üzere olan bir kayığa, şafağı kan denizine benzetmektedir. Keştî-i zer/yaldızlı kadeh; deniz/bâde benzerliğini de kurarak; *hilal şeklindeki süslü kadeh şafak kızılığıyla/şarapla doldu. Gam denizinde gönül gemisi niçin batsın*, diyerek Kanuni'ye lütuf ve ihsanları için teşekkür etmektedir.

Mâh-ı nev keşti-yi zer oldı şafağ baır-i 'aķık
Kulzüm-i ğamda gönül fülki niçün ola ğarık K.28/1

Zâtî, kasidelerinin dışında murabba, kıt'a, nazım ve müfredlerinin bir kısmında devrinin tanınmış bazı kimselerine de yer vermiştir. Bunlardan birisi de Mürekkepçi Memi'dir. Şair yazdığı murabbanda onu güzellik denizinin gemisinin Nuh'u olarak tavsif eder.

Bir muşavver nürdur cism-i cihānuñ ref'idür
Hağ budur kim keşti-yi deryâ-yı hüsnüñ Nühıdur
Hüsn-i hulkiyla ser-â-ser 'âlemüñ memdühıdur
Oldı peydâ bir melek nām-ı şerîfi Cān Memî Murabba 24/3

Keştibân (kaptan)

Gemici, kaptan anlamında kullanılan terimlerden biri de keştibândır. Şair yazdığı tevhidde günahlarından af dilemekte, rahmet, esirgeme kaptanının Nuh'u kurtardığı gibi kendisini de geride bırakmamasını istemektedir.

Cürm-i 'aşî Nūḥ tūfânından artuḡ olmaya

Viridi keşṭibân-ı raḥmuñ Nūḥ'a ol demde necât Tevhid/16

Küleg (Külek)

Gemi direğinin kazıklarla çevrilmiş tahta havaleli (perdeli) tepesine denir. Zâtî, Sultan Bayezid için yazdığı kasidede yelkenleri bulut, küleği gün, direği ah dumanı olan cihan gemisinin aşk denizinde yol aldığını sevdiğine söylemektedir.

Bādbān ebr aña külek gün direkdür dūd-ı āh

Baḥr-i 'aşkuñ içre cānā bir gemidür bu cihān K.10/20

Kemalpaşazāde, Ebüssuūd Efendi, Hâfız-ı Acem ve Necâti Bey gibi birçok âlim ve şairi himayesine alan, onların yetişmesine vesile olan (Aksoy, 2020, s. 484) Müeyyedzāde Abdurrahman Çelebi, Zâtî'ye de ilgi göstermiştir. Zâtî kendisine üç kaside sunduğu (58, 59, 60. Kasideler) Müeyyedzāde Abdurrahman Çelebi için yazdığı kasidede dünyayı gemiye, Müeyyedzāde'nin ihsan ve lütuflarını denize; günü (güneş ışınlarını) gemi direğinin kazıklarla çevrilmiş tahta perdeli tepesine, gökyüzünü de yelkene benzetmektedir.

Bir gemidür bu cihān deryā-yı fazluñda senüñ

Gün müzehheb külek aña rüz-ı sīmīn bādbān K.58/18

Lenger (Çapa)

Farsça bir kelime olan lenger gemileri durduğu yerde tutabilmek için denize atılan demir zincir ve ucundaki çapa, gemi demiri anlamındadır.

Şair, Kanuni'yi methettiği kasidesinde, bahar rüzgârı ile tazelik, denizi coşturdu. Yasemen yeşil halatla gümüş lengeri saldı, derken sarmaşık cinsinden bir ağaççık olan yasemenin divan şiirindeki sevgilinin saç, zülfü, yanağı gibi insan uzuvlarından ziyade düz yerlere yapışarak tırmanması özelliğini hadrâ-resen/yeşil halat benzetmesiyle anlatmıştır.

Eyledi bād-ı bahār ile ṭarāvet bahri cūş

Şaldı sīmīn lengeri ḥadrâ-resenle yāsemen K.36/18

Kanuni'nin şehzadelerinden birine yazdığı anlaşılan bir başka kasidesinde ise Zâtî, eğer felek onun yumuşak huyunu lenger edinmeseydi su üzerinde durmaz ateş gibi yele verirdi, diyerek İslami kültüre dayanan anâsır-ı erbaa düşüncesine yer vermiştir. Beyitte âlemin temelini oluşturan dört unsuru od, yıl, su, zemin olarak belirtmiş, klasik edebiyatın temel mazmunlarından birini kullanmıştır.

Varurdı od bigi yile ḡarār itmezdi şu üzre

Eger felek zemīn idinmiyeydi ḡilmini lenger K.38/21

Lenger bağlamak

Gemi demirlemek, demir atmak anlamında kullanılan bir denizcilik terimidir.

Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı kasidesinde "Yumuşak huyluluğun kaptan olmasa zemin gemisi suya demirleyemezdi." diyerek kendisini gemi, Kanuni'yi âb

benzetmeleriyle verir. Zâtî'nin bu beyitte yine K.38/21'deki hayal ve imajı tekrar ettiği görülmektedir.

Serverâ hilmüñ eger kim aña mellâh olmaşa
Böyle lenger bağlamazdı âbda fülk-i zemîn K.25/35

Mellah (kaptan)

Mellâh geminin sevk ve idaresinden sorumlu kişidir. Zâtî, 2. vezir sıfatıyla 1521 yılında Belgrad Seferi'ne katılan, 1522'de serdar olarak donanmanın başında Rodos Seferi'ne çıkan Çoban Mustafa Paşa'ya (?-1529) yazdığı hazan kasidesinde "Akil kaptanı lütuf ve cömertliklerini nasıl idrak eylesin. Tefekkür gemisi asla ondan geçemez." diyerek ihsan beklentisini ifade eder.

Baħr-i faẓluñ nice idrâk eylesün mellâh-ı 'aql
Keşti-yi endîşe andan idimez hergiz güzâr K.46/38

Hersekzâde Ahmed Paşa'nın oğlu Şîrî Ali Bey'e sunulan kasidede ise Zâtî gemi-güneş, mellâh-kader; yelken-dürüstlük (ismet) benzetmelerini kullanmıştır.

Fülk-i ħurî emvâc-ı kûsûf itmez idi ğarķ
Mellâh-ı kader 'ismetüñ itse aña yelken K.75/25

Zâtî, hâmillerinden Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'nin (1456-1516) 1516'da vefatı için yazdığı terkib-i bend şeklindeki mersiye de onu "cömertlik denizinin kaptanı" olarak tavsif etmiş, vefatı sebebiyle ten gemisinin gözyaşı denizinde battığını ifade etmiştir.

Ĝarķ olmasun mı baħr-i sirişkümde fülk-i ten
Mellâh-ı fülk-i baħr-ı kerem eyledi vefât Mersiye 4/7

Seren

Direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere direklere haçvari takılan göndere/sırıklara denir.

Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı kasidede şair düşünce gemisinin yelken ve serenini taksa, yerde, gökte her zaman gemisini yürütür, diyerek Kanuni'yi metheder.

Qurı yerde göge âb üzre yili ola revân
Daķsa (?) keştibân-ı râyüñ bâdbân ile seren K.36/35

Şinâver (Yüzücü-Yüzgeç)

Farsça *şinâ* "suda yüzmeye" ve *ver* "sâhip" ile *şinâ-ver* yüzücü, yüzgeç demektir.

Genellikle klasik şiirde bu terim aşk denizinde yüzen âşığı temsil etse de (Mutlu, 2012, s. 163) Zâtî, İstanbul kadısı Kadri Efendi için yazdığı kasidedeki bu beyitte kendisini marifet denizine dalıp mana incisini çıkararak bir yüzücü olarak ifade eder.

Çün cevher-i ma'ânî getürdüm kenâre ben
Deryâ-yı ma'rifetde bugün bir şinâverem K.70/13

İsa Paşa için yazdığı kasidede de, senin akıl dalgıcın o denizden inci çıkarır ki her şeyi kavrayan akıl asla o denize yüzücü olmamıştır, der.

Senüñ gavnâş-ı 'aqluñ şol denizden dür çıkarur kim
Şinâver olmamışdır 'aql-ı kül hergiz o deryâya K.85/16

Zâtî nasihatnâmelerinin birindeki bu beyitte, rahmet denizinin yüzücüsü olmak için takva ve doğruluğu iki kabak edinmeyi öğütlemektedir. Beyitte suda yüzmeyi henüz öğrenemeyenlerin bellerinin iki tarafına birer kabak asıp denge sağlayarak yüzme öğrenmeleri âdetine (Onay, 1993, s.226) de telmihte bulunmaktadır.

Şinâveri olasin baħr-i rahmetüñ dâ'im
Şalâh u zühdi eger idinürseñ iki kabak Nasihatnâme/90/24

Yelken Açmak

Hazırlanıp yola çıkmak, seyre başlamak, hareket etmek anlamında kullanılır.

Zâtî, Tacizâde Cafer Çelebi için yazdığı "deryâ" redifli kasidesinde 1500'lerde Mora'nın güneybatısındaki Modon ve Koron (Gökyay, 2017, s. 426) seferine katılan Cafer Çelebi'ye övgülerde bulunmuştur. "Harekete hazır şu gemiler yelken açtıklarında deryaya kanat açmış uçan bir ejder sanırlır." diyerek sefere çıkan gemileri anlatır.

Şu keştiler ki_elüñ altındadır ger açalar yelken
Şanalar ejder-i perrendedür kim açdı per deryâ K.50/18

Zevrak

Divan şiirinde kayık ve şişe anlamlarıyla kullanılan zevrak kelimesi, suda hareket etmesi, bir yerden bir yere kolayca çekilebilmesi, uzaklara gitmesi, girdap ve fırtınalarda batması; şişenin ise kolayca kırılması (Turan, 2009, s. 1012) özellikleri ile konu edilmiştir.

Zâtî, Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı kasidede Tufan dolayısıyla *pîr-i deryâ-şinâs* olarak anılan Nuh'a telmihte bulunarak onu cömertlik gemisinin Nuh'u olarak tavsif eder. Şafak derin bir deniz, ufuklar bu denizin sahilleri, hilal ise denizin derinliklerindeki kayık gibidir.

Ey sehâ zevraķunuñ Nüh'ı uf(u)ķda nice kim
Mâh-ı nev keşti-yi zer ola şafaķ baħr-ı 'amîķ K.28/34

Zevrak aynı zamanda Mekke-i Mükerrreme'de zemzem doldurmaya mahsus topraktan mamul bir nevi ibrik kaptır. Zemzem doldurulan bu kaplar farklı madenlerden yapılabilir (Onay, 1993, s. 250). Her türlü sıvının konulduğu bu kapların kadeh manasına kullanıldığı görülür. Zâtî hilal kayığı/kadehi, la'l denizine/dudağa salmayı, işreti ifade etmektedir.

Baħr-i la'l içre şalup zevraķ-ı zerrini hilâl
Didi ayyaşlara 'işrete eyleñ âheng K.42/7

Gemi-gönül münasebeti klasik Türk şiirinde çok karşılaşılan motiflerden birisidir. Dil zevrakı, dil fülkü, dil sefinesi, dil keştisi...Âşık gönül gemisini muhabbet bahrine salmıştır ama rüzgâr elvermemiş, yel muvafık esmemiştir. Vuslat sahilini arayan âşık kendini gam girdabında bulmuştur. Zâtî, Celalzâde Mustafa Çelebi için yazdığı kasidesinde ise sayesinde gönül gemisinin gam deryasına gark olmadığından, zamanında asla fitne ve karışıklıkların yaşanmadığından dem vurmaktadır.

Olmadı bir zevrak-ı dil ğarqa-i deryâ-yı ğam
Esmedi 'ahdinde hergiz bād-ı âşüb u fiten K.44/17

Nasihatnâme'sinin 36. beyitinde ise günah denizinden kurtulmak isteyene sadaka ile tevbe kapısını kurtuluş gemisi olarak göstermiştir.

Eger ki baħr-i güneħden necât isterseñ
Taşaddukât ile dār-ı tevbeyi idin zevrak Nasihatnâme/36

Zâtî, murabbaında, şarap kadehi ile elem denizinden geçelim. Akıl almaz şekilde sarhoş olup yaka paça yırtalım, demektedir.

Düstlar mey içüp ayılmamaĝa and içelüm
Tîĝ-ı şevk-ile 'adū-yı ĝamı iki biçelüm
Zevrak-ı sâĝâr ile baħr-i elemden geçelüm
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yaĝalar çāk idelüm Murabba 7/IV

Sonuç

Osmanlı'nın denizlerde hâkimiyetinin ardından divanlarda deniz, denizcilikle ilgili unsurlar ve gemici dili görülmeye başlanmıştır; özellikle kaptan-ı deryalara ve devrin devlet adamlarına sunulan kasidelerde ve düşürülen tarihlerde bu kullanımlar gözlenmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Âgehî ile moda hâlini alan denizcilik terimlerinin kullanımı aslında ondan önce Yetîm ile başlamışsa da Klasik edebiyatta etki oluşturmamıştır.

Denizcilikteki tecrübeleri ile Osmanlı bahriye teşkilatı için kaynak teşkil eden Karesi Beyliği topraklarında doğan Zâtî'nin bu terimleri ne ölçüde ve hangi anlamlarda kullandığı önem arz etmektedir. Yaşadığı coğrafya ve devraldığı kültürel miras nedeniyle denize ve denizciliğe ait terimleri kullanma bakımından yaptığımız değerlendirmede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Zâtî'nin şiirlerinde deniz ve denizciliğe ait terimler önemli bir yer tutmaktadır. Elbette denize ve denizciliğe ait terimleri kullanmasında özellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki deniz zaferlerinin de önemli payı vardır. Şairin deniz ve denizciliğe ait terminolojiye hâkim olduğunu söylemeliyiz. Ancak o bu terimleri kullanmada ne donanma ile sefere çıkan Yetîm gibi realist ne de Âgehî gibi etki/moda oluşturacak şekildedir. O daha çok zamanının Hızır'ı veya Nuh'u olarak gördüğü memduhlarından yardım istemek amacıyla bu terimleri kullanmıştır. Bu sebeple beyitlerde bu terimler benzetmelerle zikredilmiştir. Üstelik bunu yaparken şairin çok yazmaktan mütevellit duygu ve imajlarda titiz davranmadığı, sık sık tekrara düştüğü gözlenmiştir.

Zâtî, denizcilik terimlerini gerçek anlamlarından ziyade mecazi manalarıyla kullanmıştır. Dümen, barça, gemi, zevrak, mellâh, keşti, keştibân, bâdbân, fülk, kenâr, küleg, girdâb, yelken, yelken açmak, seren, bahr, deryâ, lenger, şinâver gibi terimler; deryâ-yı lütuf, deryâ-yı vuslat, bahr-ı rahmet, kulzüm-i aşk, girdâb-ı zillet, fülk-i zemîn, zevrak-ı zerrîn vb. tamlamalarla soyut olarak kullanılmıştır.

Zâtî bu terimleri gerçek anlamlarından ziyade divan şiirinin hayal dünyası ve sanatı dahilinde ele almıştır.

Extended Abstract

The Ottomans, who made most of their wars on the ground and emerged on the stage of history as a land state, met the sea shortly after reaching the coasts. After the advanced level of the Karesi Principality in maritime affairs served as a source for the Ottoman naval organization, Yıldırım Bayezid (1360-1403) chose Gallipoli as a naval base and shipyard, Fatih Sultan Mehmed (1432-1481) conquered Istanbul and opened to the Black Sea and the Mediterranean, Bayezid II (1447-1512) made quiet and deep preparations, and Yavuz Sultan Selim (1470-1520) turned the Istanbul Shipyard into a base. Bayezid II's (1447-1512) silent and deep preparations, and Yavuz Sultan Selim's (1470-1520) turning the Istanbul Shipyard into a base were important turning points for the developments that took place in the 150-year period from the beginning.

By the XVI century, the Ottoman Empire made great progress in terms of maritime affairs compared to the beginning. The Turks, who are described as "Turks who do not know how to row" and "who are afraid of water like a cat" in Spanish chronicles, made peace with water in time, and by 1538, they had turned into an entity of Ottoman state that aroused fear in the seas.

In the XVI century, when Zâtî lived (1471-1546), the Ottoman state also became the dominant sea power. This century, which witnessed the important names of Turkish maritime history such as Kemal Reis (1451-1519), Barbaros Hayreddin Pasha (1478-1546), Piri Reis (1465-1554) and their victories, is full of naval victories.

Zâtî, who was born in 876/died in 1471 in Balıkesir town of Karesi Province, as the son of a boot maker, came to Istanbul from Balıkesir in the 1500s. Âşık Çelebi says that Zâtî came to Istanbul to become a famous poet. According to the information given by the biographical sources, Zâtî was thirty years old when he arrived in Istanbul.

Zâtî, who lived during the reign of three sultans, namely Bayezid II, Yavuz Sultan Selim, and Suleiman the Magnificent, became one of the great poets of his age, taught young poets, wrote many poems and produced works, and made his mark on the first half of the XVI century with all these aspects. The poet, who included many proverbs and idioms in his *Divan*, used the terms sea and maritime, the cultural heritage of Karesi Province, where he was born and grew up, in his poems.

Due to the geography where he lived and the cultural heritage he took over, the following conclusions were reached in our evaluation of Zâtî's use of maritime and nautical terms.

Maritime and nautical terms occupy an important place in Zâtî's poems. Of course, the naval victories during the reign of Suleiman the Magnificent have an important

role in using naval and maritime terms. We should say that the poet has a good command of maritime and nautical terminology. However, in using these terms, he was neither a realist like Yetîm who set sail with the navy, nor like Âgehî, who created an impact/fashion. He generally used these terms to seek help from the memduhs, whom he considered as the Khidr or Noah of his time. Therefore, these terms are mentioned with similes in the couplets. Moreover, it was observed that while doing this, the poet did not act carefully with emotions and images due to writing a lot, and he often fell into repetition

Zâtî used nautical terms with their figurative rather than their literal meanings. Terms such as dümen, barça, gemi, zevrak, mellâh, keşti, keştibân, bâdbân, fülk, kenâr, küleg, girdâb, yelken, yelken açmak, seren, bahr, deryâ, lenger, şinâver are used abstractly with noun phrases such as deryâ-yı lütuf, deryâ-yı vuslat, bahr-ı rahmet, kulzüm-i aşk, girdâb-ı zillet, fülk-i zemîn, zevrak-ı zerrîn etc.

Zâtî discussed these terms within the imaginary and artistic world of divan poetry rather than their literal meanings.

Kaynakça

- Aksoy, H. (2020). Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi. *İslam Ansiklopedisi* (C. 31, s. 483-485). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Armutlu, S. (2018). Zâtî: Hayatı, kişiliği, sanatı ve eserleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 1935-1956. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/39871/458495>.
- Bostan, İ. (2008). *Beylikten imparatorluğa Osmanlı denizciliği*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bostan, İ. & Özbaran, S. (2009). *Başlangıçtan XVII. yüzyılın sonuna kadar Türk denizcilik tarihi*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Bostan, İ. (2017). *Osmanlılar ve deniz-deniz politikaları-teşkilat-gemiler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1970). Zâtî'nin Letâyifi I. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED*, C. XVIII, İstanbul. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157845>.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk edebiyatında gemiyle ilgili şiirler ve bazı hususiyetler*. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: MEB Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2007). *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Gündüz, E. (2016). Klasik Türk şiirinde bir nazım türü: Keşfî-nâme (Kaynakların Değerlendirilmesi Ve Bibliyografya). *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 2, s. 15-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/357554>.
- İlgürel, M. (2001). Osmanlı denizciliğinin ilk devreleri. *Belleten*, C. 65, s. 637-654. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ttkbelleten/issue/60003/867091>.
- Kala, A. (2015). *Aşıkpaşazâde tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey divanı'nın tahlili*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Aşık Çelebi, (2010). *Meşâirü'ş-şuarâ, inceleme-metin*. Haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Zâtî divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Küçükdağ, Y. (2007). Pîri Mehmed paşa. *İslam Ansiklopedisi* (C. 34, s. 280-281). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mengi, M. (2014). *Mesîhî Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mutlu, B. (2012). *Divan şiirinde deniz imgesi ve şiir öğretiminde kullanılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Onay, A. T. (1993). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Senemoğlu, Y. (1973). *Kitab-ı bahriyye denizcilik kitabı*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Tietze, A. (2010). XVI. Asır Türk şiirinde gemici dili; Âgehî Kasidesine nazireler 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2010). XVI. Asır Türk şiirinde gemici dili; Âgehî Kasidesi ve Tahmisleri. *Türkiyat Mecmuası IX*, İstanbul, 113-138.
- Tuncel, T. (2008). *Osmanlı şiirinde gemicilik terimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Turan, S. (2009). Divan şairlerinin "Zevrak" etrafında oluşturdukları benzetme dünyası. *Turkish Studies-International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkish* 4/2, 1007-1039. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.661>
- Ünalın, Ş. (2005). *Dil ve kültür*. Ankara: Nobel Yayınları.